

ТМ	Г. XXVIII	Бр. 3	Стр. 297 - 300	Ниш	јул - септембар	2004.
----	-----------	-------	----------------	-----	-----------------	-------

Приказ дела
Примљено: 26.12.2003.

Весна Милтојевић

МОРАЛНА ПАНИКА И МЕДИЈИ*

Британски социолог Кенет Томпсон (Kenneth Thompson), своју књигу посвећује, како сам каже кључном социолошком појму чије "/.../ значење се схвата као очигледно, и тако га користе не само социолози већ и масовни медији" – појму *морална паника*, чија је теоријска страна изненађујуће запостављена. Ова констатација односи се и те како на наше поднебље, где овај појам није ушао у научну литературу из области социологије и културологије, али ни у свакодневни живот, мада је морална паника као феномен присутна и у нашем друштву, као и у осталим друштвима савремене цивилизације.

Књига преко приказа и поређења различитих приступа у одређењу проблема моралне панике у британској и америчкој литератури, проучавање овог феномена повезује са појмовима и теоријама попут "ризика" и "дискурса" и студијама културе и идеологије које се тичу промена и облика моралних правила, при чему значајну пажњу посвећује расту моралне панике последњих година коју повезује с деловањем мас-медија. Анализирајући с једне стране студије посвећене променама у друштвеном статусу омладине и увођење нових стилова понашања (о сукобу модса и рокера, сексуалној револуцији, феминизму, уличним пљачкама, злостављању деце, убиствима међу малолетницима, сиди, порнографији на екрану), а с друге, пре свега писање штампе о њима, аутор указује да је могуће уочити правилности и открити нужне елементе сваке панике, те настоји да појам уобличи као социолошки.

Књига, поред увода и закључка, садржајно је структурирана у осам поглавља. У првом поглављу *Зашто паника – актуелност појма морална паника*, аутор нас уводи у теоријску литературу и указује на различите приступе феномену, при чему елаборира ставове британских и америчких социолога. Без обзира на излагања британског социолога Џок Јанга (J. Young) 1971. о моралној паници, Томпсон оправдано сматра да заслуга за системско увођење појма припада Стенлију Коену (S. Cohen). Коен је 1972. године у својој књизи *Folk Devils and Moral Panics: The Creation of the Mods and Rockers*, одредио термин морална паника, полазећи од теорије анксиозности, те овај феномен по њему подразумева претпоставку да се "одређено стање, догађај, појединац или група јављају, а убрзо потом бивају означени

* Кенет Томпсон, *Морална паника*, СЛЮ, Београд, 2003.

као претња друштвеним вредностима и интересима" (S. Cohen, стр. 9). Анализирајући Коенову дефиницију и елементе моралне панике, а полазећи од значаја медија у савременој цивилизацији, Томпсон одређује елементе или етапе моралне панике указујући на значај и улогу медија. "Нешто или неко дефинише се као претња вредностима или интересима; ову претњу медији приказују у лако препознатљивој форми; нагло расте забринутост јавности; јавља се реакција власти или оних који утичу на стварање јавног мњења и паника се повлачи или резултира друштвеним променама" (К. Томпсон, стр. 16-17). Паралелно с Коеновим излагањем о моралној паници, Томпсон указује и на ставове других британских социолога, попут: Филип Џенкинса (F. Jenkins) који подржава теорију интересне групе моралних паника и моралних крсташких похода, Стјуарда Хол (S. Hall) који о моралној паници говори углавном из перспективе кризе капитализма и раста ауторитаризма. Указујући на чињеницу да је појам најпре изучаван у Британији, а потом у Америци, аутор чини кратку елаборацију и неких америчких истраживача попут Ериха Гуда и Нахмана Бен-Јехуда (E. Goode и N. Ben-Yehuda) који разликују три модела моралне панике: нестручних интересних група (или друштвених покрета) "средњег нивоа", модел широких маса и елитистички конструисан модел. Овој теорији посебну пажњу посвећује у осмом поглављу. Поменути теоријама аутор књиге враћа се касније у изучавању феномена који узрокују моралну панику, феномена који се доживљавају као напад на темељне вредности једног друштва.

Томпсон сматра да се најпогоднији приступ за објашњавање учесталости и распрострањености моралних паника у Британији заснива "на улози масовних медија у изградњи културне политике и анксиозности у друштву ризика" (стр. 25) при чему се формира спирала значења. У својим даљим разматрањима, поред спирале значења при објашњењу феномена морална паника уводи још два теоријска приступа: *теорију друштва ризика* Улриха Бека (U. Beck) и *теорију о дискурзивним формацијама* Мишела Фукоа (M. Foucault). Осврћући се кратко на Бекова схватања сматра да "Беков приказ ризика и свести о ризицима присутним у напредним савременим друштвима одговара, донекле, приступу моралној паници у светлу политике анксиозности" (К. Томпсон, стр. 32) јер, ризик расте зависно од умножавања промена, савремене методе извештавања повећавају свест о ризику, а "специјалистичке експертизе обичним људима одузимају право на дефинисање и контролу ризика" (стр. 40). Полазећи од Фукоове генеалогije и тумачења дискурса сексуалности и моћи, аутор, указује да нас они "упозоравају на чињеницу да морална паника у вези са сексуалношћу и другим питањима представља у ствари борбу моћи око регулације морала" (К. Томпсон, стр. 36). Фукоов допринос разумевању моралне панике огледа се у сагледавању моралне панике "као симптома или вида борбе око супротстављених дискурса и регулативних поступака, посебно у случају моралне панике која се односи на сексуалност и породицу, чиме се потврђује Фукоово гледиште да се морална паника не тиче само прогресивне дерегулације и увећавања слобода, већ је последица нових облика регулације - стручних и техничких регулативних система" (стр. 40) оличених у саветницима и терапеутима, медицинским стручњацима, социјалним радницима и медијима који замењује традиционалну власт и њене вредности. Значај Фукоове теорије, по Томпсону у тумачењу моралне панике тек треба да се докаже.

Разматрајући улогу британских медија у формирању моралне панике, истиче да насупротив Америке и Француске, у Британији постоји велики број националних масовних медија уско повезаних. Када се ради о новинама преовлађују националне под управом Лондона, што погодује ширењу значајнијих локалних вести, те се у својој књизи аутор зато и усредсређује на анализу новинских чланака о моралној паници.

Након указивања на различите приступе у тумачењу самог појма морална паника, Томпсон у следећих седам поглавља разматра неке класичне студије о моралној паници кроз призму односа са масовним медијима, које се односе на младе, децу и породицу, секс на екрану.

Друго поглавље, *Класична морална паника – модси и рокери*, посвећено је првој социолошкој анализи моралне панике, већ поменутој Коеновој студији. Разлог је тројак: *прво*, јер је брига о моралности младих значајан предмет периодичних моралних паника, при чему истовремено указује на главни и најчешћи извор друштвене анксиозности у вези са ризицима; *друго*, морална паника настала након сукоба модса и рокера представља добар пример спирале значења и начина како се он гради и *треће*, овај догађај предмет је жустрих расправа између бранилаца и критичара појма морална паника.

Како ниједна старосна група не асоцира више на ризик од "младих", треће поглавље *Морална паника у вези са младима*, посвећено је радovima бирмингенског Центра за савремене студије културе: *Отпор кроз ритуале: омладинске поткултуре у послератној Британији*, *Сукоб поткултура и заједница радничке класе*, *Културе клубова: музика, медији и поткултурни капитал*, као и радovima на које су утицала истраживања овог Центра. Омладина је по Томпсону производ и извор ризика у многим моралним паникама. Као старосна група која се налази између дегињства и старосног доба, представљају проблем и за друштвену регулацију и за репродукцију друштвеног реда. Однос између генерација и генерацијских култура представља проблем и за младе, "па се омладинске поткултуре и културе могу протумачити или декодирати као одговори и покушаји решења тих тензија" (стр. 54).

Књига Стјуарта Хола *Контрола кризе: уличне пљачке, држава и ред у мир*, послужила је Томпсону као основа четвртог поглавља *Морална паника због уличних пљачки*. Значај поменуте књиге огледа се у вештом декодирању медијских приповести и детаљној анализи "спирала значења" – процеса јавног означавања проблема који се стварно повећава (стр. 68). Заступајући тезу да је један од узрока моралне панике продор/увоз страних идеја, Томпсон ово поглавље завршава ставом да и "ако се ишта променило од моралне панике изазване пљачкама седамдесетих, није се променио став да се та појава сматра увозним артиклом из Америке, већ то да су супротстављене две идеологије у вези са овом моралном паником, либерална и конзервативна /.../" (стр. 82).

Морална паника у вези са сексом и сидом је поглавље усмерено на методе представљања и одређивања дискурса које медији користе ради конструисања става према догађајима који увећавају осећање опасности и ризика. У овом поглављу сажето су изнета становиште Џефри Вика (J. Weeks), Дениса Алтмана (D. Altman) и Сајмона Вотнија (S. Watney) који расправљају о сиди кроз призму моралне панике. На страни 98, закључујући Томпсон

пише "У "друштву спектакла", у коме се национални таблоиди међусобно надмећу у томе ко ће више да шокире и разбесни читаоце, распрострањеност моралних паника може бити већа и може имати бржи преокрет, али дискурс о "нормалној" и "девијантној" сексуалности је дуготрајан и део је шире дискурзивне формације".

У шестом поглављу *Породица, деца и насиље* анализира се морална паника у вези са променама у савременој британској породици. У стварању ове моралне панике посебно је значајна национална штампа и идеологија покрета Нова десница, која акценат ставља на традиционалне моралне вредности, сажете у синтагми "породичне вредности".

Чест извор појачаног осећања опасности и ризика по друштвене вредности су и промене у мушко-женским односима и њихов утицај на породицу, па у том контексту седмо поглавље разматра *женско насиље и девојачке банде* и носи истоветни назив. Сам аутор поставља себи питање о однесу моралне панике и значају феминизма за њену појаву, као и утицају феминизма на појаве женског насиља и девојачких банди. Анализирајући утицај медија на формирање насиља код жена, аутор закључује да медијски портрети жена спремних и способних да узврате ударац, можда "неће подстаћи жене да делују насилно, али ће неизбежно створити сумњу у традиционални дискурс по коме се здраво за готово прихватало да је такво понашање неприродно, и строго девијантно" (стр. 135). Само у том случају, овај дискурс може довести до моралне панике.

Осмо поглавље *Морална паника због секса на екрану* усредсређено је на улогу група за притисак и моралних активиста у вези са моралном паником која настаје као последица приказивања сексуалних садржаја на екрану (филму, телевизији и интернету). Томпсон у овом поглављу сматра да је за анализу моралне панике изазване сексом на екрану прихватљивија америчка теорија моралне панике као последице колективног понашања или феномена групе (стр. 136), по којој се морална паника тумачи из перспективе појмова о колективном понашању, девијантном понашању, вођству и друштвеним покретима. Морална паника се у овом случају, као и у претходним јавља као страх од анархије, гета, опасност за децу и породицу, потребе за обезбеђењем и регулацијом, прижељкивање окружења у коме нема опасности и ризика.

Интересантно је да моралне панике по мишљењу Кенета Томпсона не укључују страхове од поремећаја еколошке равнотеже, тероризма, рата и слично. Овај аутор појаву моралне панике везује искључиво за страх од поремећаја вредносног система који угрожава поредак, традиционалну улогу породице и односи се пре свега на односе међу генерацијама и половима.

Мада аутор пренаглашава значај дискурса, не узима у обзир могућност да морална паника, између осталог настаје и као последица брзих промена и све већег значаја и брзине ширења информација у савременој цивилизацији, те да изражава не само потребу урушавања старих система вредности, већ и потребу да се успостави неки нови систем вредности и норми, неспорно књига завређује пажњу из најмање два разлога. Пре свега, бави се појмом и феноменом који на нашим просторима нисмо често сусретали и представља како пише Јелена Ђорђевић у поговору, "добар пример како се приступа истраживању према установљеним теоријским преференцијама" (стр. 173).